

اشاره

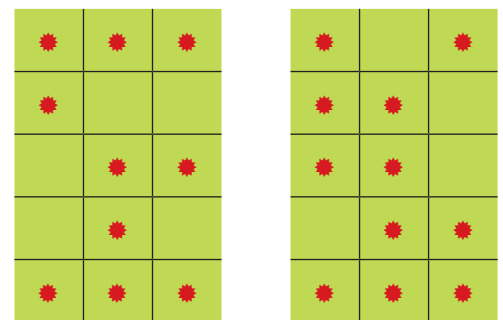
اگرچه به نقش ارتباطات اجتماعی در کلاس درس به عنوان عاملی اثرگذار در فرایند یاددهی - یادگیری کمتر پرداخته شده، اما واقعیت آن است که جو ارتباطات اجتماعی در کلاس درس، بر اعتمادبه‌نفس، انگیزه، احساس تعلق به مدرسه و خودکارآمدی دانش‌آموزان تأثیر بسیار چشمگیری دارد. کودکان یا نوجوانانی که تعداد زیادی از هم‌کلاسی‌هایشان آن‌ها را طرد می‌کنند، در خطر انزوا قرار می‌گیرند. از طرف دیگر، در کودکانی که تلاش می‌کنند همواره محبوب همه دانش‌آموزان کلاس واقع شوند، حس رقابت و دفاع از خود کاهش پیدا می‌کند. معمولاً در دانش‌آموزانی که ارتباط دوستی آن‌ها ضعیف است، حس رقابت و اعتمادبه‌نفس کاهش می‌یابد. آگاهی از نوع ارتباطات اجتماعی در میان دانش‌آموزان، می‌تواند بر بازده یادگیری کلاس نیز تأثیر بگذارد. در این مقاله سعی می‌شود به شیوه‌های عملی و تجربی، مدیریت ارتباطات اجتماعی کلاس درس بررسی شود.

است پس از سال‌ها، خاطرات مثبت و منفی ارتباط با هم‌کلاسی‌ها و معلمان خود را در ذهن داشته باشیم، اما مطالبی را که فراگرفتیم به یاد نیاوریم. از این رو، پرداختن به نحوه شناسایی و تحلیل نوع ارتباطات دوستی دانش‌آموزان اهمیتی ویژه دارد. معمولاً، در هر کلاس، تعدادی از دانش‌آموزان نقش هدایتگر و سرگروه را دارند. این قبیل کودکان یا نوجوانان، در واداشتن سایرین به انجام رفتاری خاص (چه مثبت و چه منفی)، نفوذ بسیار دارند. برای

ارتباطات اجتماعی در کلاس درس، در بسیاری مواقع حلقه گمشده مدیریت کلاس درس است. معمولاً در دوره‌های آموزش ضمن خدمت و تربیت معلم، آموزش شیوه‌های تدریس و رویکردهای یادگیری، در مقایسه با آموزش روش‌های مدیریت عاطفی و اجتماعی در کلاس درس نقش پررنگ‌تری دارد. این در حالی است که ارتباطات اجتماعی کلاس درس در اعتمادبه‌نفس و انگیزه پیشرفت کودکان و نوجوانان نقش بسیار دارد. بسیاری از ما ممکن

مثال، گاهی ممکن است سایرین را مجاب کنند نظم کلاس را مختل کنند، یا به عکس، آن‌ها را تشویق کنند روی درسی خاص (معمولاً درسی که رفتار و ویژگی‌های معلم آن برایشان جذاب است)، توجه و مطالعه بیشتری کنند. یکی از همکاران می‌گفت، برای شناسایی و برقراری ارتباط با دانش‌آموزانش، در طول سال تحصیلی، حداقل دو بار با دانش‌آموزان به اردوهای زیارتی یا تفریحی می‌رود. این قبیل اردوها باعث می‌شوند از خشکی ارتباطی که معمولاً در کلاس‌های سنتی وجود دارد کاسته شود و دانش‌آموزان با وی احساس راحتی بیشتری کنند.

به طور کلی، ارتباطات اجتماعی در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان نقش مهمی دارد. هر معلم ممکن است برای برقراری ارتباط و صمیمیت با دانش‌آموزان، شیوه‌ای خاص داشته باشد. برای مثال، یکی از معلمان می‌گفت، وی همواره از همان جلسه اول کلاس، دانش‌آموزان را با اسم صدا می‌کند و این کار موجب می‌شود آن‌ها با وی احساس صمیمیت بیشتری کنند و مدیریت کلاس بهتر صورت گیرد. از ایشان پرسیدم، حتی اگر کلاس شما پرجمعیت باشد، همین کار را انجام می‌دهید؟ وی پاسخ داد، حتی اگر کلاس من ۵۰ دانش‌آموز هم داشته باشد، همین کار را می‌کنم. من و سایر همکاران بسیار شگفت‌زده شدیم و از ایشان پرسیدیم چطور امکان دارد بتوان اسامی این تعداد دانش‌آموز را یاد گرفت؟! به علاوه، هر معلم، در یک سال تحصیلی، آن هم در دوره متوسطه، کلاس‌های متعددی دارد. چطور ممکن است اسامی ۲۰۰ دانش‌آموز یا بیشتر را بدانند؟ وی گفت، من اسامی آن‌ها را حفظ نمی‌کنم، بلکه روشی دارم که براساس آن دانش‌آموزان را با اسم صدا می‌زنم. به این ترتیب که در جلسه اول، نقشه کلاس (میز، نیمکت‌ها و جایگاه دانش‌آموزان روی آن‌ها) را در یک برگه برای خودم رسم می‌کنم و بعد اسامی دانش‌آموزان را در آن وارد می‌کنم (شکل ۱).

شکل ۱

در قسمت‌هایی که با علامت «*» مشخص شده اسامی دانش‌آموزان نوشته می‌شود. در این صورت، هر زمان که به کلاس می‌روم، با استفاده از این نقشه، به راحتی دانش‌آموزانم را با اسم صدا می‌زنم. به علاوه، هنگام ورود به کلاس، با نگاه به نقشه، به سرعت متوجه می‌شوم چه کسانی غایب هستند. بسیاری از مواقع حضور و غیاب هم نمی‌کنم. دانش‌آموزان در ابتدای سال از اینکه بلافاصله اسامی غایبان را می‌گویم، بسیار شگفت‌زده می‌شوند. حتی اگر تعداد دانش‌آموزان ۵۰ نفر باشد، من می‌توانم آن‌ها را به راحتی مدیریت کنم. فقط باید به دانش‌آموزان تذکر دهم که نحوه چینششان را بدون اطلاع معلم تغییر ندهند. این همکار می‌گفت، وقتی دانش‌آموزان را با اسم صدا می‌زنم، ارتباطی صمیمی با آن‌ها پیدا می‌کنم. این کار موجب می‌شود غالباً از قوانینی که برای نظم کلاس می‌گذارم، اطاعت کنند. لذا مشکلی با تغییر چینش کلاس ندارند. وی افزود، نقشه کلاس کمک می‌کند دانش‌آموزان خاطی، پرحرف و منزوی را به راحتی بشناسم. وقتی این دانش‌آموزان شناسایی می‌شوند، می‌توان با آن‌ها خارج از کلاس صحبت و مشکل را سریع‌تر حل کرد.

این روش برای ارتباط برقرار کردن با دانش‌آموزان بسیار خوب است، اما برای اداره ارتباطات اجتماعی کلاس، معلم باید در مورد نوع دوستی‌های دانش‌آموزان اطلاعات بیشتری کسب کند. نتایج بسیاری از تحقیقات نشان داده است، کودکانی که در برقراری ارتباطات اجتماعی ضعیف هستند، از نظر پیشرفت تحصیلی و همچنین سازگاری اجتماعی در کلاس دچار مشکل می‌شوند (یوگار و شاپیرو، ۲۰۰۱). بنابراین، معلم باید به همان اندازه که در کلاس بر تهیه طرح درس و شیوه‌های یاددهی و یادگیری تمرکز می‌کند، به شناخت ارتباطات اجتماعی و نحوه دوستی دانش‌آموزان خود حساس باشد. آگاهی از نحوه ارتباطات اجتماعی در میان نوجوانان، نه تنها می‌تواند فرایند یاددهی - یادگیری را تسهیل کند، بلکه بسیاری مواقع می‌تواند از وقوع بسیاری از انحرافات اخلاقی در آن‌ها جلوگیری کند. متخصصان جامعه‌سنجی^۲ دانش‌آموزان را از لحاظ ارتباطات اجتماعی به چهار دسته تقسیم کرده‌اند:

الف) دانش‌آموزان محبوب^۳: این دانش‌آموزان توسط هیچ یک از افراد کلاس طرد نمی‌شوند. اغلب دانش‌آموزان به آن‌ها علاقه‌مند هستند و برای حل مشکلشان به آن‌ها مراجعه می‌کنند. در واقع، اغلب اعضای کلاس به آن‌ها اعتماد دارند. این قبیل دانش‌آموزان در بسیاری مواقع نقش میانجی را در کلاس بازی و سعی می‌کنند اختلافات بین هم‌کلاسی‌هایشان را برطرف کنند.

دفاع از حق و حقوق خود و دیگران استعداد بیشتری دارند.

نقشه ارتباطات اجتماعی^۷ ابزاری است که با آن معلمان و نیروهای تربیتی مدرسه می‌توانند شرایط دوستی و عاطفی کلاس را برآورد کنند. برای رسم این نقشه (معمولاً پس از یک ماه از شروع سال تحصیلی) از دانش‌آموزان بخواهید، روی یک برگه، اسم دو نفر از دانش‌آموزانی را که با آن‌ها صمیمی هستند بنویسند. روی کاغذی دیگر، نام دو نفر را که با آن‌ها در ارتباط و سازگاری اجتماعی مشکل دارند یا رغبتی برای دوستی با آن‌ها ندارند، بنویسند. سپس برگه‌ها را جمع کنید و جدولی مانند جدول ۱ تنظیم کنید:

نام و نام خانوادگی	امتیاز پذیرش	امتیاز طرد	وضعیت اجتماعی دانش‌آموز
س.ب.	۰	۰	مغفول
ن.ج.	۸	۰	محبوب
ک.ا.	۰	۳	مطرود
ش.ب.	۶	۵	جنگالی
م.د.	۱	۱	مغفول
س.گ.	۴	۱	محبوب
ن.ط.	۱	۱۱	مطرود
ب.ر.	۷	۴	جنگالی

جدول ۱

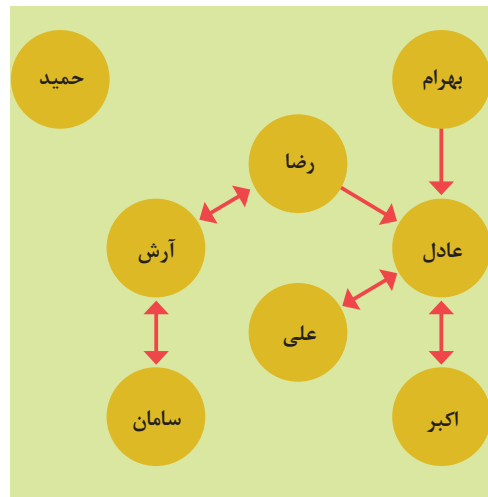
ب) دانش‌آموزان مطرود^۴: این دانش‌آموزان توسط هیچ یک از هم‌کلاسی‌هایشان پذیرفته نمی‌شوند و حداکثر یک یا دو دوست دارند. معمولاً سایر دانش‌آموزان دوست ندارند با آن‌ها بازی کنند یا ارتباط داشته باشند.

ج) دانش‌آموزان مغفول^۵: این دانش‌آموزان نه مانند گروه اول محبوب و مورد پذیرش هستند و نه مانند گروه دوم مطرودند، بلکه نادیده گرفته شده و اغلب گوشه‌گیرند. هم‌کلاسی‌های آن‌ها نه با آن‌ها دعوا می‌کنند و نه در محفل خود آن‌ها را راه می‌دهند. در واقع، آن‌ها در کلاس وجودی خنثی دارند. این دانش‌آموزان، غالباً در کلاس بسیار آرام هستند، به طوری که گاهی معلمان نیز از آن‌ها غفلت می‌کنند.

د) دانش‌آموزان جنگالی^۶: این گروه از دانش‌آموزان توسط تعدادی از هم‌کلاسی‌هایشان پذیرفته شده و توسط تعدادی دیگر طرد شده‌اند. به سخن دیگر، همواره با تعدادی از دانش‌آموزان در بحث و کشمکش و با گروهی دیگر دوست هستند.

معلمان، کارکنان و مدیر مدرسه، هنگام انتخاب دانش‌آموزان برای نمایندگی کلاس، انجمن‌های دانش‌آموزی یا همیار معلم، باید به نوع ارتباطات اجتماعی آن‌ها توجه کنند. برای مثال، برای نماینده انجمن‌های دانش‌آموزی، بهتر است از شخصیت‌های بحث‌برانگیز و جنگالی استفاده شود. چون این قبیل دانش‌آموزان برای شرکت در بحث‌ها و رقابت کردن، و

شاید به نظر برسد دانش‌آموزان جنجالی همواره در کلاس در دسر ایجاد می‌کنند، اما این دانش‌آموزان در واقع موتور محرک کلاس هستند. این قبیل کودکان و نوجوانان، به‌خاطر روحیه پرشور و حرارتی که دارند، دیگران را به حرکت و فعالیت وامی‌دارند و غالباً برای حل مشکلات ایده‌های خلاقانه ارائه می‌دهند.

شکل ۲

برای تشکیل این جدول، برای هر اسمی که در برگه «دانش‌آموزان صمیمی» نوشته شده باشد، یک امتیاز پذیرش در نظر گرفته می‌شود. برای هر اسمی هم که در برگه دانش‌آموزانی که با آن‌ها سازگاری ندارند نوشته شده باشد، یک نمره در ستون مطرود قرار داده می‌شود. البته این فهرست می‌تواند تغییر کند. این تست می‌تواند در اواسط سال تحصیلی نیز گرفته شود. بهتر است معلم این تست را همراه با بازی و شوخی از دانش‌آموزان بگیرد تا احساس راحتی بیشتری کنند.

اگر معلم بخواهد در مورد روابط دانش‌آموزان اطلاعات بیشتری به دست آورد، می‌تواند نوع ارتباطات را با فلش مشخص کند. برای مثال، شکل زیر نقشه ارتباطات در یک کلاس را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، یکی از دانش‌آموزان (حمید) با هیچ‌یک از هم‌کلاسی‌هایش ارتباطی ندارد. در این موارد بهتر است معلم مشکل را بررسی کند و با دیگر همکاران نیز در شوراهای معلمان صحبت کند تا راهکاری برای حل مشکل گوشه‌گیری دانش‌آموزان پیدا کند. همچنین، معلم می‌تواند در فعالیت‌های گروهی آن‌ها را کنار دانش‌آموزانی قرار دهد که محبوب هستند و برقراری ارتباطات اجتماعی استعداد بیشتری دارند.

جمع‌بندی

به طور کلی، ارتباطات دوستی بین هم‌سالان در رشد عاطفی کودکان و نوجوانان نقش بسیار مهمی دارد. به علاوه، سلامت ارتباطات اجتماعی در میان دانش‌آموزان موجب کاهش استرس و افسردگی آن‌ها می‌شود. معلمان باید توجه کنند، سلامت جو عاطفی کلاس موجب نشاط و آرامش در محیط یادگیری می‌شود و از خستگی‌های ناشی از فعالیت‌های شناختی می‌کاهد. معلمانی که در ذهن کودکان خاطرات و نقشی ماندگار می‌گذارند، کسانی نیستند که فقط خوب تدریس می‌کنند، بلکه معلمانی هستند که قبل از یادگیری، در غنی کردن محیط عاطفی کلاس و برقراری محبت و دوستی بین دانش‌آموزان می‌کوشند.

پس از مطالعه این مطالب، شاید این پرسش به ذهن ما خطور کند که پس از شناسایی نوع ارتباطات اجتماعی در کلاس، چه اقداماتی برای بهبود روابط اجتماعی انجام دهیم؟ در واقع، شناسایی روحیه دانش‌آموزان، آگاهی معلم را در مورد ساختار اجتماعی کلاس بالا می‌برد تا برای بهبود روابط برنامه‌ریزی کند. برخی برنامه‌ها

در این زمینه را همچنین باید نهادهای فرهنگی طراحی کنند. برای مثال، در این زمینه به خاطره‌ای از کشور مالزی اشاره می‌کنم. در مالزی، دانشجویان سال اول در دانشگاه پوترا^۱ ملزم بودند سال اول تحصیل (در دوره کارشناسی) را در خوابگاه اقامت کنند (حتی اگر منزل آن‌ها در همان شهر دانشگاه بود) و فقط تعطیلات پایان هفته می‌توانستند به منزل بروند. وقتی از مسئولان آن‌ها علت را سؤال کردم، گفتند: ما با این عمل به دانشجویان جوان سازگاری اجتماعی را می‌آموزیم. از طرف دیگر، قصد داریم وابستگی آن‌ها را به خانواده کمتر کنیم و به آن‌ها استقلال ببخشیم.

تربیت اجتماعی کودکان و نوجوانان امری پیچیده است. در واقع، رفتار اجتماعی کودکان و نوجوانان از عوامل فرهنگی، خانوادگی و اقتصادی متأثر است. اما همان‌طور که مطالب درسی باید به تدریج آموخته شوند، مهارت‌های اجتماعی نیز باید به تدریج کسب شوند. در واقع، دانش‌آموزان باید با کمک معلمان و مدیر مدرسه، در طول سال‌های تحصیل، تحمل خود را در مواجهه با رفتارهای متفاوت دیگران بالا ببرند، به دیگران محبت کنند و خطاهای آن‌ها را ببخشند.

* پی‌نوشت‌ها

1. Yugar and Shapiro
2. Sociometry
3. popular
4. Rejected
5. Neglected
6. controversial
7. sociogram
8. University Putra Malaysia

* منبع

1. Leung, B. P. and Silberling, J. (2006). Using sociograms to identify social status in the classroom. The California School Psychologist, Vol. 11, pp. 57-61